

FRI-110-1-CLEMP(S)-03

THE TABLE AS A GRAPHIC ORGANIZER IN HISTORY AND CIVILIZATIONS EDUCATION⁷³

Senior Teacher Daniela Hristova,

"Alexander Georgiev-Kodzhakafaliyata" Secondary School,

Burgas, Bulgaria

Тел. 0882289215

E-mail: hristova2377@gmail.com

Abstract: *The paper explores the role of tables as graphic organizers in history and civilization education. It presents different types of tables—chronological, comparative, logical, and thematic—and discusses their practical application in the learning process. Using tables helps students structure knowledge, develop critical thinking, and identify cause-and-effect relationships between historical phenomena. The advantages of both traditional (paper-based) and digital tables are emphasized. The study also highlights the importance of clearly formulated tasks in order to transform tables into an effective didactic tool.*

Keywords: *table, graphic organizer, history education, critical thinking, didactic tool*

ВЪВЕДЕНИЕ

Обучението по история и цивилизации в училище поставя редица предизвикателства пред учениците, свързани с изучаването на множество събития и исторически личности, които трябва да бъдат поставени в последователни и логически обосновани връзки. Често при изучаването на урочните теми в часовете по история и цивилизации се наблюдава липса на интерес в учениците. Това се дължи на прекомерното натрупване на факти, дати, събития и личности в рамките на един урок. Затова те изпитват затруднения да се ориентират в последователността на събитията и да изградят цялостна и последователна представа за историческото развитие.

Таблицата е един удобен и ефективен инструмент (графичен организатор) за систематизация и представяне на информация. Тя представлява решетка от редове и колони и служи за подредено представяне на информация или данни. С нейна помощ сложните исторически процеси могат да бъдат представени ясно и подредено, което улеснява проследяването на взаимовръзките между отделните събития и допринася за по-задълбоченото им разбиране.

Според Ив. Иванов таблицата е форма на представяне на данните на основата на групирането. Тя представлява комбинация от графи, хоризонтални редове и вертикални колони, в които се разполагат числовите значения на показателите, характеризиращи изследвания признак“.(Ivanov, I. 2006)

Г. Бижков цитира Клаус/Ебнер и дава указания как да се представят данните в таблиците:

1. Всяка таблица трябва да бъде еднозначна и разбираема, независимо от текста. Затова заглавието трябва да се формулира кратко и ясно. Таблицата може да бъде без наименование, когато в текста и от него непосредствено може да се види за какво става дума, за какво съдържание се отнасят данните в таблицата.
2. Таблицата трябва да съдържа всички необходими обяснения (като под- надзаглавия).
3. Редовете и колоните трябва да се подреждат смислено. Това улеснява разбирането и сравнението.

⁷³ Докладът е представен пред секция „Съвременно чуждоезиково обучение, методика, педагогика и психология“ на 64-тата научна конференция на Русенския университет „Ангел Кънчев“ и Съюза на учените-Русе на 17 октомври 2025 година с оригинално заглавие на български език: ТАБЛИЦАТА КАТО ГРАФИЧЕН ОРГАНИЗАТОР В ОБУЧЕНИЕТО ПО ИСТОРИЯ И ЦИВИЛИЗАЦИИ

4. При таблично представяне на по-дълги стълбици от цифри винаги да се оставя по един ред празно място след всеки 5 или 10 реда. Това подпомага нагледността.
5. Двойните линии над или под таблицата ще увеличат нейното въздействие. При тесни сгъстени таблици се препоръчва да се начертаят ограничителни вертикални вериги. (Bizhkov, G., Kraevsky, V., 2002)

ИЗЛОЖЕНИЕ

Технология за конструиране на таблица в процеса на обучение

Конструирането на таблица представлява процес на целенасочено създаване на таблична форма за систематизиране и представяне на информация. С нейна помощ се улеснява възприемането, сравняването и анализа на данните или фактите. Тя се изгражда според предварително зададени цели и е средство за обучение, проверка на знания или обобщение на изучавано учебно съдържание.

Учителят трябва да определи дидактическите цели, които да са насочени към това какво ще постигне ученика чрез работа с таблицата. Те могат да бъдат:

- *Познавателни* – усвояване и систематизиране на знания;
- *Практически* – упражняване на умения за анализ, сравнение и класифициране;
- *Развиващи* – стимулиране на логическото мислене, уменията за обобщаване и критично оценяване;
- *Контролни* – проверка на усвоените знания и умения.

Учителят предварително трябва да подготви съдържанието на таблицата, за да може тя да бъде ефективна. Това включва анализ на учебния материал и избор на подходяща тема, извличане на ключовите елементи – основните понятия, факти, процеси или явления, които следва да бъдат представени, както и изготвяне на матрицата на таблицата. При последното се определя логиката на подреждане – по време, по характеристики, чрез сравнение или по категории – и се уточнява необходимият брой редове и колони. След което преподавателят формулира въпросите или показателите, които са основата, върху която се изграждат редовете и колоните. Те определят критериите за сравнение или систематизация. Могат да бъдат: въпроси за анализ (По какво си приличат и по какво се различават...?) или показатели за сравнение (време, място, причини, следствия, характеристики, примери).

Видове таблици и приложението им в обучението по история и цивилизации

Хронологични таблици

Хронологията е помощна историческа наука, която измерва времето. Обучението по история се характеризира с развиване на умения от учениците да подреждат последователно събитията, които изучават.

Р. Кушева представя „два вида хронологични таблици: универсални и синхронни (тематични). Синхронните таблици обхващат две или повече колони систематизиращи информация която съответства на отделна тема. По този начин паралелно се проявява способността да се подбират хронологични данни по зададен признак. При вертикалният разбор на датите в тези таблици се установява синхронност, едновременност, А при хоризонталния богатството на събитията през една и съща година. Цялостният анализ насочва към констатации за съществуването на различни аспекти на едно и също явление.“ (Kusheva, R., 2000)

Таблица 1. Хронологична таблица

803	Хан Крум поема Властта
809	Пре взема Средец
811	Битка при Върбишкия проход

813	Битката при Версиникия
814	Смъртта на Хан Крум
804-8014	Държавно укрепване

Таблица 2. Трансформиране в тематична таблица

Дати	Активни военни действия	Резултати от войните
809-813	Победи над Византия	Превзема нови територии

Сравнителни таблици

Сравнителните таблици са често срещани в обучението по история, защото информацията се представя ясно и структурирано. Може да се разгледат и анализират повече от две събития или исторически личности. За да се осъществи сравнението трябва да има показатели или въпроси, на които учениците да отговарят.

Таблица 3. Сравнение между управлението на Ал. Цанков и Ан. Ляпчев

Критерий	Александър Цанков (1923–1926)	Андрей Ляпчев (1926–1931)
Партия	Демократически сговор	Демократически сговор
Как идва на власт	След преврата на 9 юни 1923 г., който сваля правителството на БЗНС (Александър Стамболийски)	Назначен за министър-председател от цар Борис III
Вътрешна политика	Репресивна и авторитарна; извънредно законодателство срещу комунисти и земеделци	Политика на „сговор и търпение“; амнистия за политическите противници; опит за успокояване на обществото и ограничаване на насилието
Стопанска политика	Икономическа нестабилност; липса на достатъчна финансова подкрепа отвън; социално напрежение	Финансова стабилизация чрез международни заеми, развитие на инфраструктурата.
Външна политика	Антисъветска ориентация; сближаване с Югославия и западни сили; запазване на реваншистки стремежи след Първата световна война	По-умерена линия; запазване на съюзи със западните държави; стремеж към икономическо и дипломатическо укрепване, но ограничен от икономическата криза
Обща характеристика	Управление, запомнено с насилие и авторитаризъм, но и със стабилизиране на властта след тежките събития от 1923–1925 г.	Управление на умереност и компромис, довело до временна стабилност, но компрометирано от световната икономическа криза

Логически таблици

Логическите таблици според Д. Стойчев са таблиците в клетките на които са записани логически константи или променливи. Те, самостоятелно или заедно с подходящи графи могат да се използват от учениците, студентите, педагозите, психолозите и социолозите за по-прегледно моделиране и решаване на логически задачи. Чрез тях те добиват зрителна представа за явните и неявни връзки между елементите на една система или процеси, явления и дейности, включени в разглежданата практическа задача. (Stoychev D., 2007)

В обучението по история този вид таблица може да се приложи за обяснение на причинно-следствени връзки, етапи от развитието на процеси и събития. Примерът представя Пелопонеската война между Атина и Спарта и ясно показва логическите връзки: причина → ход на войната → резултат → последиствие.

Таблица 4. Логическа таблица: Пелопонеска война

Аспект	Атина	Спарта	Коментар / Връзка
Причини	Стремеж да запази и разшири морската си империя (Делоски морски съюз)	Желание да ограничи влиянието на Атина и да защити Пелопонеския съюз	Конфликт за хегемония в гръцкия свят
Сили / Предимства	Силна флота, богатства, демократична организация	Силна сухопътна армия, дисциплина, олигархично управление	Войната противопоставя море срещу суша
Първи етап (431–421 г.)	Защитна стратегия; опора на флота	Настъпателна стратегия на сушата; опожаряване на атинските земи	Мирът от Никий (421 г.) не носи трайно спокойствие
Втори етап (415–413 г.)	Неуспешна кампания в Сицилия; тежко поражение и загуба на флот	Спарта се възползва от атинския провал	Пълна военна и морална криза за Атина
Трети етап (413–404 г.)	Опит за възстановяване на силите, но отслабена икономически	Погкрена от Персия; завладяват атински съюзници; блокада на Атина	Решителен превес на Спарта
Край на войната (404 г.)	Капитулира; разрушаване на стените; ограничен флот	Налага хегемония в Елада; установява олигархични режими	Победа на Спарта, но временна, тъй като самата тя отслабва
Последствия	Вътрешна политическа нестабилност	Временна доминация, но изтощена икономически и военен упадък	Отслабването и на двете сили отваря пътя за възхода на Македония

Попълване на таблица по предварително зададени показатели

Най-често използваният вид таблица в обучението по история и цивилизации е тази с предварително зададени критерии. Тя е особено подходяща за учениците в 5. и 6. клас, тъй като подпомага формирането на умения за работа с историческа информация. Учителят може да предложи матрица на този тип таблица и да я попълни съвместно с учениците. При следваща тема от учебното съдържание може да представи частично попълнена таблица и да постави задача тя да бъде довършена. Постепенно се преминава към етап, в който учениците самостоятелно определят показателите и попълват таблицата изцяло. Тези таблици са подходящи за учебни теми, в които има близки по своя характер събития (въстания, политически партии, войни и др.) или се изучават исторически личности.

Таблица 5. Писменост в Древен Изток

Показатели	Египет	Месопотамия
Време на създаване	IV хил. пр. Хр.	IV хил. пр. Хр.
Характеристики	Знаците са картинки (пиктограми)	Знаците са малки клинчета
Материал за писане	Върху папирус	Върху мека глина
Разпространение	Египет	Други народи в Месопотамия

Ц. Каснакова посочва, че „владенето на стратегии и техники за учене, гарантиращи овладяването на нови знания и адаптиране към нови ситуации е в основата на критическото

мислене. Тези стратегии са техники за активно и интерактивно учене и преподаване, осигуряващи трайни и достъпни знания, успешно представени от самия обучаем.“(Kasnakova-Ivanova, T., 2012)

При активното учене ученикът не е само слушател, а е участник в процеса на обучение като осъществява четене с разбиране, задава въпроси, сравнява, търси причинно-следствени връзки. То е част от критичното мислене, което помага да се оценя информацията, да се разграничават факти от мнения и да се правят обосновани изводи.

За формиране и развитие на тези умения в процеса на обучение често се използват таблици, които служат като нагледно средство за ориентиране, организиране и анализиране на историческата информация.

Стратегия ЗИН (Знам – Искam да науча – Научих)

В началото на учебния час ученикът записва в таблицата, какво вече знае по новата тема, след което формулира какво иска да узнае. След изучаването на темата и сравняване на информацията се попълва третата графа.

Таблица 6. Управление на цар Иван Асен II

Знам	Искam да науча	Научих
Иван Асен II е български цар	Как България става водеща сила на Балканите?	След победата при Клокотница България се простира до три морета

Стратегия INSERT (интерактивна система за ефективно четене и мислене чрез отбелязване).

Тя е много подходяща за работа с текст и докато ученикът чете поставя знаци.

- ✓ – вече знам това, стара, позната информация;
- + – нова информация, която разбирам;
- – информация, противоречи на знанията на ученика;
- ? – ученикът има въпрос/нужда от уточнение.

Знаците и отговорите на учениците се записват в таблица.

Таблица 7. Управление на цар Иван Асен II

✓	+	-	?
Победата при Клокотница	Сече първи златни монети		Как точно е възстановена патриаршията?“

Т-таблица

Това е таблица с две колони, където сравняваме противоположни идеи или факти.

Таблица 8. Управление на цар Иван Асен II

Успехи на Иван Асен II	Трудности и ограничения
Победа при Клокотница	Зависимост от международната политика
Сече първите златни монети	Трудно добиване на златна руда
Разцвет на търговията	Кратко управление (умира 1241 г.)

Таблица 9. Граждани в елински полис

Права	Задължения
Да гласуват в Народното събрание: - закони; - избор на длъжностни лица; - обявяване на война	Да защитават своя град

Изработването на таблица може да се реализира в два варианта – на лист или електронно. Когато се работи върху партия е необходимо таблицата да бъде внимателно разчертана с използвайки линия и молив, за да има яснота и подреденост при вписването на информацията. Електронният вариант може да се осъществи чрез програмата **Word** като таблицата се създава чрез вмъкване на готова структура от менюто Insert → Table, като редовете и колоните лесно се коригират според съдържанието.

Предимствата на таблицата на хартия, че подпомага развитието на финната моторика, учи учениците да подреждат прегледно и да систематизират конкретна информация. Електронният вариант има възможност за бърза корекция на клетките, грешно написана информация и гъвкавост при оформянето.

Двата начина имат своите специфични предимства и изборът между тях следва да се съобрази с конкретните цели и особености на учебния процес.

Таблиците в обучението по история и цивилизации не се използват само от конкретния преподавател. Те намират своето приложение и в учебните тетрадки, където често се включват задачи, предполагащи работа с тях. Прави впечатление, че авторските колективи използват кратка инструкция „попълни таблицата“, която не може да се разглежда като учебна задача. За да изпълни своята дидактическа функция е необходимо да има написани точни и ясно формулирано задание (указание). Например какъв вид информация да бъде вписана, да има осмисляне и връзка между знанията. По какви критерии да се осъществи сравнение, класификация, анализ, обобщение или какви изводи се очаква ученикът да направи. Само тогава таблицата се превръща в ефективен методически инструмент за развиване на умения за систематизация, критично и аналитично мислене. Правилната формулировка на учебната задача при работа с таблица е много важна, например: „сравнете представените явления по посочените показатели и изведете общите и различните им характеристики“; „попълнете таблицата, като посочите основните причини и последици; подредете информацията в таблицата според критериите и направете извод за развитието на събитията.“ Тя ангажира вниманието на ученика за конкретно изпълнение на учебната дейност и активизира участието му в процеса на обучение за постигането на образователните цели.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Като графичен организатор, таблицата осигурява лесен начин за структуриране и подреждане на информацията, улеснявайки нейното сравнение и анализ. Тя предлага бърза ориентация и нагледно показва връзките между отделните процеси, събития и личности.

Таблиците са универсално и практично средство в обучението по история. Те позволяват на учениците да обработват и систематизират историческата информация, да сравняват различни събития, държави или исторически личности и да обобщават причинно-следствени връзки. Също така подпомагат учителя в преподаването, обобщаването на учебното съдържание и оценяването на учениците.

Чрез тях учениците не просто запаметяват факти, а се превръщат в изследователи и активни участници в образователния процес.

REFERENCES

Bizhkov, G., Kraevsky, V., 2002. Methodology and Methods of Pedagogical Research Sofia: St. Kliment Ohridski Unipress, 191 (**Оригинално заглавие:** Бишков, Г., Краевски, В., 2002. Методология и методи на педагогическите изследвания. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 191)

Ivanov, I., 2006. Pedagogical Diagnostics. Shumen: Episkop Konstantin Preslavski Unipress, 140 (**Оригинално заглавие:** Иванов, И. Педагогическа диагностика, 2006. Шумен УИ „Епископ Константин Преславски“, 140)

Kusheva, R., 2000. Methodology of History Teaching, Sofia: Paradigma Publishing, 168 (**Оригинално заглавие:** Кушева, Р., 2000. Методика на обучението по история, София: Изд. „Парадигма“, 168)

Stoychev, D., 2007. Quantitative Methods for Modeling and Diagnostics in Experimental Pedagogy, Psychology, and Sociology. Plovdiv: Paisii Hilendarski Unipress, 30 (**Оригинално заглавие:** Стойчев,

Д., 2007. Количествени методи за моделиране и диагностика в експерименталната педагогика, психология и социология. Пловдив: УИ „Паусий Хилендарски“, 30)

Kasnakova-Ivanova, T., 2012. Methodology of Teaching Man and Society (III-IV class). Stara Zagora Trakia University Unipress, 138 (**Оригинално заглавие:** Каснакова-Иванова. Ц., 2012. Методика на обучението по човекът и обществото (III-IV клас). Стара Загора: Академично издателство Тракийски университет, 138)